

Žijeme v měnícím se světě, ovlivňuje náš i evropský cukerní sektor – proměňme výzvy v příležitosti

THE CHANGING WORLD WE LIVE IN AFFECTS BOTH OUR AND EUROPEAN SUGAR SECTORS – LET'S TURN CHALLENGES INTO OPPORTUNITIES

Cukerní sektor – výroba cukru a pěstování řepy mají svůj vlastní koloběh života, postupně se vyvíjejí a mění. Na vývoj cukrovarnictví v Evropě působí důležité okolnosti a změny, které člověk nemůže ovlivnit, anebo je naopak zásadně ovlivňuje, mnohdy dokonce způsobuje. Patří k nim klimatické změny, postupné a trvalé – hovoříme o globálním oteplování. Nebo se jedná o změny přechodné, tj. rozdílnosti počasí ve vegetačním období cukrové řepy v jednotlivých letech.

Klimatické změny jsou příčinou postupně se měnící cukrovarnické mapy nejen v Evropě, ale i u nás, v České republice. Opouštění cukrovarnické výroby můžeme sledovat zejména v jižní Evropě, kde se vlivem klimatických změn každoročně zvyšují teploty a roste vláhový deficit. V posledních dvaceti letech dochází k výrazné redukci výroby cukru např. v Itálii, Španělsku, Rakousku a Maďarsku, výrobu úplně ukončilo např. Bulharsko nebo Slovinsko. Stabilizuje se ve střední Evropě, např. ve Francii, Německu, Nizozemsku, Belgii, Polsku a Česku, a můžeme říci, že na severu Evropy i mírně posiluje, např. v Dánsku.

Krátkodobý každoroční vývoj počasí má také svá specifika. V posledních desetiletích sledujeme silnější intenzitu jeho projevů: sucha, deštových srážek s ničivými jevy, jako jsou kroupy a povodně, větru, stoupajících denních i nočních teplot. Důsledkem těchto extrémů jsou značné výkyvy v objemu výroby cukru v daném roce a následně skokové změny ceny cukru. To klade vysoké nároky na financování provozu cukrovarů a jejich úvěrovou politiku. Volatilita cen cukru v jednotlivých letech, kterou můžeme sledovat v statistikách cen výrobců i cen spotřebitelských, je v porovnání s ostatními potravinářskými komoditami jedna z největších.

Ke změnám, které člověk může ovlivnit a ovlivňuje, patří třeba stále se zpřísnující ekologická nařízení v zemědělství, zahrnující výrazná omezení v chemické ochraně rostlin, používání herbicidů, pesticidů, hnojiv atd. Pro zemědělství to znamená finančně i technicky náročnou nutnost přizpůsobit se novým pravidlům zelené politiky a nezbytnost hledání nových cest k udržení rentability svého podnikání. Bude se jednat zejména o nové způsoby šlechtění odrůd, které budou rezistentní vůči chorobám a škůdcům a zaručí dostatečné výnosy cukrové řepy. Bude také nezbytné hledat nové a ekologické způsoby ochrany zemědělských plodin, např. využitím robotického odstraňování plevelů. To však bude finančně velmi náročné.

Velmi výrazným vlivem na vývoj cukrovarnictví v Evropě je povinnost nákupu emisních povolenek oxidu uhličitého v cukrovararech se stále se zvyšující cenou. Velkým problémem je, že tato striktní opatření jsou uplatňována především v Evropské unii, výrazně méně jsou vyžadována ve zbytku Evropy i ostatních světadílech s velkou, dokonce dominantní výrobou cukru ve světě, např. v Asii, Jižní Americe apod. To samozřejmě přináší velké konkurenční znevýhodnění pro evropské producenty cukru.

Bylo by skoro klišé, uvádět mezi vlivy způsobené člověkem výrazné odlišnosti v dotačních politikách jednotlivých států, ať už v Evropě, nebo ve světě. Stížnosti, spory a žaloby na nepřiměřené podpory v zemědělství a cukrovarnictví některých států jsou často předmětem žalob u světové obchodní organizace WTO. Jeden z největších sporů, který zásadním způsobem ovlivnil vývoj evropského cukrovarnictví, byla v roce 2005 žaloba Austrálie, Brazílie a Thajska podaná proti dotační politice Evropské unie, která zvýhodňovala evropské producenty cukru a vytlačovala

ze světového cukerního trhu jiné výrobce. Evropská unie tento spor prohrála a musela v letech 2006–2009 zásadně restrukturalizovat tržní pořádek a snížit svou výrobu cukru. V Evropě byla v těchto letech pomocí speciálně připravené metodiky redukována výroba cukru o více než 30 %, bylo uzavřeno 80 cukrovarů a snížena osevní plocha řepy. Export cukru z EU do třetích zemí byl omezen z obvyklých 4–7 mil. t na pouhých 1,5 mil. t.

K problémům ve výrobě cukru, které jsou způsobeny lidským faktorem, patří nově také válka napadené Ukrajiny, bránící se ruské agresi. Pomoc EU válčící Ukrajině spočívá mimo jiné ve výrazném uvolnění celních pravidel vývozu cukru z Ukrajiny do zemí EU, kdy bylo do Evropy dovezeno několikanásobně větší množství cukru než v minulosti. Na druhou stranu však tato pomoc přináší velké výkyvy v bilanci spotřeby cukru v Evropě a ještě větší problémy v podobě velkých propadů v ceně cukru.

Dalším výrazným vlivem na spotřebu cukru v Evropě je tzv. zdravý životní styl. V Evropě i České republice jsme svědky poměrně silné negativní kampaně proti nadměrné spotřebě cukru jako potraviny. Některé evropské země v rámci snížení spotřeby cukru zavedly i spotřební daně. Výsledkem tohoto tlaku je pokles spotřeby cukru v Evropě ze 40 kg na osobu před třiceti lety na cca 34 kg v současnosti. V rozvojové oblasti světa, tedy ve většině zemí Afriky, Asie a Jižní Ameriky naopak spotřeba cukru stoupá. Tento vliv převažuje a způsobuje tak pomalý a trvalý nárůst světové výroby cukru, která se dnes pohybuje okolo 180 mil. t za rok. Nárůst výroby a spotřeby cukru ve světě však nezpůsobuje pouze lidská spotřeba, ale i jeho zvyšující se nepotravinářské využití. Na základě vědeckých výzkumů je sacharosa používána např. k výrobě nové generace biopaliv (biobutanol, bioplyn), vývoj probiotik, biodegradabilních tenzidů a plastů. V této výzkumné oblasti je možné do budoucna vidět značný potenciál ve výrobě sacharosy.

Důležitým faktorem pro stabilizaci pěstování cukrové řepy a výroby cukru je politická schopnost státu vytvořit pro tuto strategickou komoditu vhodné podmínky a schopnost obhájit je v rámci politiky Evropské unie. Pokud má příslušný stát konkurenceschopné zemědělce a cukrovarníky, měl by se o ně umět dobře postarat a ochránit je proti případným nespravedlnostem evropské zemědělské politiky.

Z obecného pohledu se může zdát, že cukrovarnictví je obor jednotvárný a stále se opakující. Na poli se jedná o přípravu půdy, setí, kultivaci, ochranu, sklizeň a odvoz do cukrovarů. V továrně se jedná o údržbu zařízení po kampani, investiční výstavbu, zkoušky strojů i technologického zařízení a vlastní řepnou kampan s výrobou cukru. Není tomu tak, je to naopak. Každý rok je jiný, překvapí na poli např. kvalitou cukrové řepy, vlivem počasí a nabídkou osiva, hektarovým výnosem či cukernatostí. V továrně pak technologickou kvalitou řepy, energetickou náročností, kvalitou cukru atd. Přináší nové a nové poznatky a problémy, jejichž řešení vede ke zkušenosti a profesionalitě.

Kromě uvedených vlivů a podmínek se výroba cukru vyvíjí a mění i v závislosti na finanční efektivitě a rentabilitě výroby. Dávno pryč jsou doby, kdy se délka řepné kampaně pohybovala okolo 80 dnů a využití strojního a technologického zařízení bylo v rámci roku velmi malé, tedy neekonomické. Pryč jsou doby, kdy spotřeba elektrické energie byla cca 200 KWh na tunu vyrobeného cukru a spotřeba tepelné energie cca 12 000 KWh-t⁻¹ cukru. Změna klimatu umožnila prodloužit délku kampaně v evropských cukrovarech na 140–170 dnů, spotřeba elektrické

energie se snížila na 100–120 KWh-t⁻¹ cukru, spotřeba tepelné energie na cca 1 000 KWh-t⁻¹ cukru. Produktivita práce v cukrovarech stoupla zhruba desetkrát. Spotřeba vody na výrobu cukru v dnešních závodech je na rozdíl devadesátých let nulová. Cukrovar je naopak producentem vody, vodu obsaženou v řepě dodává zpět přírodě. Nutno dodat, že se předchozí údaje plně vztahují i na cukrovary v České republice, které za jednu generaci dosáhly stejné efektivity jako ty ve vyspělých evropských zemích.

Je tedy zřejmé, že poslední vývoj řepařství a cukrovarnictví je ovlivňován mnoha významnými okolnostmi, ať už je člověk ovlivňovat nemůže, nebo naopak působí. Vývoj sektoru tak navazuje na svou téměř 200 let starou historii, jejíž významnou součástí je i výroba cukru na našem území. I když se existence cukrovarnictví musela potýkat s velkými problémy, nemůžeme je vidět pouze negativně. Naopak, usměrnění vývoje v rámci neustále se měnících podmínek a nových událostí může pomoci řešit nové globální problémy světa a udržitelnost výroby cukru. Je to bohužel spojeno s obrovskou restrukturalizací průmyslu, kdy v letech 2006–2009 došlo k ukončení výroby v 80 evropských cukrovarech a po roce 2017 k uzavření dalších 16.

Evropa i tak zůstává významným světovým producentem cukru a je schopná zabezpečit pro své obyvatelstvo tak strategicky významnou komoditu, jakou je cukr.

Oldřich Reinberger